

Onderwijs voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg

Gebaseerd op Verzorgende-IG (niveau 3) en Medewerker Maatschappelijke Zorg (niveau 3) van 2011-2012

Een belangrijke ontwikkeling in de ouderenzorg is kleinschalig wonen. Voor beroepsopleidingen is het niet makkelijk om vanuit de bestaande beroepskwalificaties in te spelen op nieuwe ontwikkelingen in de ouderenzorg. In dit artikel worden mogelijkheden gepresenteerd om flexibel en verantwoord met de kwalificatiestructuur om te gaan. In het bijzonder wordt ingegaan op opleidingstrajecten voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg. U krijgt een beeld van de verschillende mogelijkheden om gecombineerde onderwijstrajecten vorm te geven gericht op kleinschalig wonen gebaseerd op Medewerker Maatschappelijke Zorg en Verzorgende-IG. Ook wordt het resultaat van de vergelijking tussen beide kwalificaties van 2011-2012 beschreven.

Sandra de Groot *

■ Inleiding

De oorzaak van kleinschalige woonvormen zijn maatschappelijke veranderingen. De nieuwe generatie ouderen met een zorgvraag wenst een nieuwe benadering, waarbij de regie over het bestaan van de ouderen een meer prominente rol speelt. De organisatie en de uitvoering van zorg is veranderd naar een vraaggerichte werkwijze. Vanuit deze visie wordt meer ingespeeld op de wensen en behoeften van de zorgvragers. Naast de professionele en traditionele aandacht voor zorg wordt structureel meer aandacht besteed aan aspecten van welzijn.

Deze ontwikkeling heeft gevolgen voor de beroepsuitoefening in kleinschalige woonvormen. In deze woonvormen worden andere eisen gesteld aan de beroepsbeoefenaar, onder andere omdat zij vaak alleen werkt en steeds keuzes maakt hoe om te gaan met ontstane situaties en dilemma's. Daarnaast voert zij de zorg en ondersteuning meer geïntegreerd en minder op vaste tijdstippen uit, afhankelijk van de wensen van de zorgvrager.

■ Aanleiding voor een servicedocument

Om aan de wensen van het werkveld bij deze ontwikkeling te voldoen, combineren de onderwijsinstellingen Verzorgende-IG (VZ-IG) en Medewerker Maatschappelijke Zorg (MMZ) in een onderwijstraject. Bij

Calibris komen al langere tijd veel vragen binnen over kleinschalig wonen in de ouderenzorg. Uit deze vragen blijkt dat het combineren van deze kwalificaties onduidelijkheden oplevert.

In 2011 heeft Calibris een aantal klankbordgroepen over opleiden in kleinschalig wonen georganiseerd om meer zicht te krijgen op de informatie waaraan de opleiders uit het onderwijs en werkveld specifiek behoefte hebben. De opleiders geven aan dat het vooral om het vormgeven van het opleidingsprogramma en het opleiden in kleinschalige woonvormen gaat.

Calibris heeft deze signalen besproken met Actiz, een van de werkgeversorganisaties van de verzorgingshuizen, verpleeghuizen en thuiszorg. Actiz vindt het niet noodzakelijk om de ontwikkeling kleinschalig wonen in een (nieuwe) kwalificatie te beschrijven. Maar Actiz ziet wel het belang van informatie over opleiden voor kleinschalig wonen in de vorm van een servicedocument. Dit heeft geleid tot het ontwikkelen van het servicedocument: Onderwijstrajecten voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg gebaseerd op de kwalificaties Verzorgende-IG (niveau 3) 2011-2012 en Medewerker Maatschappelijke Zorg (niveau 3) 2011-2012. Dit servicedocument staat op de website van Calibris.

■ Flexibel omgaan met de kwalificatiestructuur bij nieuwe ontwikkelingen

Wanneer een nieuwe ontwikkeling, zoals kleinschalig wonen, (nog) niet beschreven is in een kwalificatie, heeft een onderwijsinstelling een aantal mogelijkheden. Er zijn twee mogelijkheden, die achter elkaar uitgevoerd kunnen worden.

A. Accenten leggen

De totale inhoud van de kwalificatie en het document Loopbaan & Burgerschap moet in tachtig procent van de opleidingstijd uitgevoerd worden. Of deze inhoud voldoende verwerkt is in het op-

leidingsprogramma beoordeelt de Inspectie op basis van het examen. Bepaalde onderdelen van de kwalificatie kunnen minimaal aangestipt worden, terwijl op andere onderdelen accenten gelegd kunnen worden. Bij het leggen van de accenten kunnen de wensen van de praktijk en/of onderdelen uit een andere kwalificatie meer aandacht krijgen. Uiteraard moet worden opgelet dat de opleidingstijd van de kwalificatie niet overschreden wordt.

B. Gebruik maken van de vrije ruimte

De overige twintig procent van de opleidingsduur is vrije ruimte. Daarin kunnen onder andere de eisen van Nederlands en Rekenen, maar ook de wensen van het werkveld en/of onderdelen van een andere kwalificatie een plek krijgen.

■ Flexibel omgaan met VZ-IG en MMZ voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg

Opleidingstrajecten voor kleinschalig wonen kunnen gericht zijn op enkel- of op dubbelkwalificering. Bij enkelkwalificering behaalt de student één diploma en bij dubbelkwalificering twee diploma's. Opleidingstrajecten gericht op dubbelkwalificering komen steeds meer voor.

■ Kleinschalig wonen in de ouderenzorg in VZ-IG en MMZ

De specifieke eisen voor de beroepsbeoefenaar worden beschreven in een 'Competentielijst medewerker kleinschalig wonen voor mensen met dementie' (2010)* opgesteld door betrokken zorgaanbieders van het Leer- en doe-netwerk' uit de provincie Utrecht. Deze competentielijst bevat gewenste competenties en gedragsankers voor een gediplomeerde beroepsbeoefenaar in de ouderenzorg. Bij het vormgeven van combinatie-opleidingstrajecten voor kleinschalig wonen wordt ervan uitgegaan dat de competentielijst de wensen van het werkveld zijn. De competentielijst medewerker kleinschalig wonen voor mensen met dementie is opgenomen als bijlage 2 in het servicedocument Opleidingstrajecten voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg gebaseerd op de kwalificaties Verzorgende-IG (niveau 3) 2011-2012 en Medewerker Maatschappelijke Zorg (niveau 3) 2011-2012.

■ Combineren van VZ-IG en MMZ

Om combinatie-trajecten te ontwikkelen is het noodzakelijk om zicht te hebben op welke onderdelen van kleinschalig wonen wel of niet voorkomen in deze kwalificaties. Om die reden is de 'Competentielijst medewerker kleinschalig wonen voor mensen met dementie' vergeleken met Verzorgende-IG respectievelijk Medewerker Maatschappelijke Zorg. In de schema's bij verdieping, verbreding en dubbelkwalificering worden voorbeelden gebruikt die voortkomen uit deze vergelijkingen. In het combineren met deze kwalificaties kunnen onderwijsinstellingen gebruik maken van de vrije ruimte door verdieping, verbreding en dubbelkwalificering toe te passen. Hieronder worden deze mogelijkheden vanuit het perspectief van kleinschalig wonen van de Medewerker Maatschappelijke Zorg en de Verzorgende-IG uitgewerkt.

1. Verdieping

Bij enkel- en dubbelkwalificering kan een opleidingsinstelling gebruik maken van verdieping. Bijvoorbeeld bij enkelkwalificering behaalt een student het diploma van Verzorgende-IG en rondt zij

tevens een aansluitend verdiepend onderdeel gericht op kleinschalig wonen af uit Medewerker Maatschappelijke Zorg.

De student behaalt A uit VZ-IG (K1) en het aansluitende gedeelte A' uit MMZ (K2). Dit gedeelte uit K2 kan als accent van K1 of in de vrije ruimte aangeboden worden. Alle onderdelen van VZ-IG en de aanvulling uit MMZ komen voor in het onderwijstraject en worden geëxamineerd.

Schema 1: Verdieping

Kwalificering K1: Verzorgende-IG	Verdieping uit K2: Medewerker Maatschappelijke zorg
A.wp. Begeleiden bij activiteiten	A'. Extra kennis en vaardigheden van begeleidingsmethodieken en communicatietechnieken
B. Terminale zorg en ondersteuning uitvoeren	

In de schema's worden werkprocessen (taken) en beroepshandelingen met elkaar vergeleken. Een beroepshandeling is een onderdeel van een werkproces. Een werkproces wordt aangegeven met wp.

Verdiepende aansluiting bij het onderdeel betreft: begeleiden bij activiteiten (A en A'). Voor de verzorgende-IG zijn de extra kennis en vaardigheden op het gebied van begeleidingsmethodieken en communicatietechnieken een aanvulling op het primaire kwalificatiedossier (K1). Deze extra kennis en vaardigheden zijn voor een verzorgende-IG noodzakelijk voor de beroepsuitoefening in kleinschalige woonvormen. Bij onderdeel B is geen aansluiting met MMZ.

Voordeel van verdieping:

- de student bezit verdiepende kennis en vaardigheden uit K2 ten opzichte van de inhoud van kwalificatie K1

Voor (gedeelten van) werkprocessen die een student via verdieping toevoegt aan haar 'primaire' kwalificatie, kan zij een door de onderwijsinstelling uitgereikt certificaat, getuigschrift of verklaring krijgen. Zo'n bewijsstuk kan de student bijvoorbeeld opnemen in het portfolio.

2. Verbreding

Bij enkel- en dubbelkwalificering kan een opleidingsinstelling gebruik maken van

verbreding. Bijvoorbeeld bij enkelkwalificering behaalt een student het diploma Medewerker Maatschappelijke Zorg en rondt zij tevens een niet aansluitend onderdeel uit Verzorgende-IG af.

De student behaalt eerst de volledige inhoud (A) van MMZ (K1) en daarna de onderdelen B, C en D uit VZ-IG (K2). De onderdelen uit K2 kunnen mogelijk in de vrije ruimte of na het opleidingstraject van K1 aangeboden worden. Alle onderdelen van MMZ en de aanvullingen uit VZ-IG moeten worden geëxamineerd.

Schema 2: Verbreding

Kwalificering K1: Medewerker Maatschappelijke Zorg	Verbreding uit K2: Verzorgende-IG
A. Totale inhoud Medewerker Maatschappelijke Zorg	
	B. wp: Uitvoeren van verpleegtechnische handelingen
	C. Ondersteunen van familie/naasten van de cliënt
	D. Op eigen initiatief inschakelen van andere disciplines (incl. artsen)

Er is geen aansluiting tussen onderdeel A uit MMZ (K1) en de onderdelen B, C en D uit VZ-IG (K2). Voor de medewerker maatschappelijke zorg kan het wenselijk zijn om in bepaalde branches in kleinschalige woonvormen, zoals de ouderenzorg en de gehandicaptenzorg, aanvullende onderdelen van VZ-IG te kunnen uitvoeren. Er is sprake van verbreding als de onderdelen B, C en D in het onderwijstraject opgenomen worden.

Voordeel van verbreding:

- de student bezit extra kennis en vaardigheden (verbreding) uit K2 ten opzichte van de inhoud van de kwalificatie K1

Voor (gedeelten van) werkprocessen die een student via verbreding toevoegt aan haar 'primaire' kwalificatie, kan zij een door de onderwijsinstelling uitgereikt certificaat, getuigschrift of verklaring krijgen. Zo'n bewijsstuk kan de student bijvoorbeeld opnemen in het portfolio.

3. Dubbelkwalificering

Bij dubbelkwalificering wordt gebruik gemaakt van overlap tussen beide kwalificaties om met name de duur van de opleiding te beperken. Bij dubbelkwalificering behaalt een student de diploma's van Verzorgende-IG én Medewerker Maatschappelijke Zorg.

De student rondt eerst VZ-IG (K1) en daarna het resterende deel (wat ontbreekt in VZ-IG) van MMZ (K2). K2 sluit met A' groten-deels aan op A. Er zijn ook gedeelten die niet aansluiten (B en C) op de andere kwalificatie. Alle onderdelen (overlap en verschillen) van beide kwalificaties komen voor in het onderwijstraject en worden geëxamineerd.

Schema 3: Dubbelkwalificering

Kwalificering K1: Verzorgende-IG	Kwalificering K2: Medewerker Maatschappelijke Zorg
A. Bieden van persoonlijke verzorging	A'. wp: Ondersteunen van de cliënt bij de persoonlijke verzorging
B. wp: Een zorgplan (mede) opstellen	
	C. Een evaluatieverslag aan het eind van een traject over de geboden zorg en begeleiding schrijven

Er is overlap en er zijn verschillen tussen de VZ-IG (K1) en de MMZ (K2). Er is een grote overlap bij de persoonlijke verzorging (A en A'). Maar: de medewerker maatschappelijke zorg stelt geen zorgplan (of plan van aanpak) op, de verzorgende-IG wel (B). En: de medewerker maatschappelijke zorg schrijft een evaluatieverslag aan het einde van een traject over de geboden zorg en begeleiding, de verzorgende-IG doet dit niet, maar past eventueel het zorgplan aan (C).

Voordelen van dubbelkwalificering:

- de student heeft *veel kennis van de verschillende branches en doelgroepen* van beide kwalificaties
- de student bezit *veel kennis en vaardigheden op het gebied van zorg- en agogische taken*
- de student is *extra breed inzetbaar* in de beroepscontexten van beide kwalificaties

■ Vergelijking tussen kwalificaties VZ-IG (niveau 3) 2011-2012 en MMZ (niveau 3) 2011-2012

Bij het vormgeven van een combinatie-opleiding is het van belang om te weten wat de overeenkomsten en verschillen zijn tussen Verzorgende-IG en Medewerker Maatschappelijke Zorg, om efficiënt te verdiepen en te verbreden. Dit is de reden dat een vergelijking tussen de kwalificaties Verzorgende-IG en Medewerker Maatschappelijke Zorg is uitgevoerd. Deze vergelijking Verzorgende-IG en Medewerker Maatschappelijke zorg is opgenomen als bijlage 1 in het servicedocument: Onderwijstrajecten voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg gebaseerd op de kwalificaties Verzorgende-IG (niveau 3) 2011-2012 en Medewerker Maatschappelijke Zorg (niveau 3) 2011-2012.

Schema 4: Uitkomsten van de vergelijking tussen de kwalificaties Verzorgende-IG en Medewerker Maatschappelijke Zorg

Uitkomsten van de vergelijking VZ-IG en MMZ		
Grote overeenkomst	VZ-IG	MMZ
	Wp 1.6: Begeleidt een groep zorgvragers	Wp 2.2: Ondersteunt de cliënt bij wonen en huishouden Wp 2.3: Ondersteunt de cliënt bij dagbesteding Wp 2.4: Begeleidt een groep cliënten op sociaal-maatschappelijk gebied
	Wp 1.9: Hanteert crisissituaties en onvoorziene situaties	Wp 2.4: Begeleidt een groep cliënten op sociaal-maatschappelijk gebied
	Wp 2.1: Werkt aan deskundigheidsbevordering en professionalisering van het beroep	Wp 3.1 Werkt aan deskundigheidsbevordering en professionalisering van het beroep
	Wp 2.2: Werkt aan het bevorderen en bewaken van de kwaliteitszorg	Wp 3.2 Werkt aan het bevorderen en bewaken van de kwaliteitszorg
Deels overeenkomsten	VZ-IG	MMZ
	Wp 1.1 Stelt (mede) een zorgplan op	Wp 1.1: Inventariseert hulpvragen van de cliënt
	Wp 1.2: Biedt persoonlijke verzorging en observeert gezondheid en welbevinden	Wp 2.1: Ondersteunt de cliënt bij de persoonlijke verzorging
	Wp 1.5: Begeleidt een zorgvrager	Wp 2.1: Ondersteunt de cliënt bij de persoonlijke verzorging Wp 2.3: Ondersteunt de cliënt bij dagbesteding
	Wp 1.7: Ondersteunt bij wonen en huishouden	Wp 2.2: Ondersteunt de cliënt bij wonen en huishouden
	Wp 1.8: Geeft voorlichting, advies en instructie	Wp 2.4: Begeleidt een groep cliënten op sociaal-maatschappelijk gebied
	Wp 1.10: Stemt de zorgverlening af	Wp 3.3: Stemt de werkzaamheden af met betrokkenen
	Wp 1.11: Evalueert de zorgverlening	Wp 3.6: Evalueert de geboden ondersteuning
Geen overeenkomsten	VZ-IG	MMZ
	Wp 1.3: Voert verpleegtechnische handelingen uit	-
	Wp 1.4: Voert partusassistentie uit	-
	Wp 2.3: Geeft werkbegeleiding	-

Conclusies:

- Er is een aantal werkprocessen van beide kwalificaties die grote overeenkomst vertonen
- Er is een groot aantal werkprocessen van beide kwalificaties die deels overeenkomsten vertonen
- Er zijn drie werkprocessen van VZ-IG die geen overeenkomsten met MMZ vertonen

■ Aanvullingen kleinschalig wonen in de ouderenzorg uit VZ-IG en MMZ van 2011-2012 bij combinatie-opleidingen

Bij het ontwikkelen van combinatie-opleidingen is het handig om te achterhalen wat de aanvulling kleinschalig wonen in de ouderenzorg uit Medewerker Maatschappelijke Zorg is, als gestart

wordt met Verzorgende-IG. Welke onderdelen van kleinschalig wonen uit Medewerker Maatschappelijke Zorg ontbreken in Verzorgende-IG? En welke onderdelen van kleinschalig wonen uit Verzorgende-IG ontbreken in de Medewerker Maatschappelijke Zorg? De vergelijking VZ-IG respectievelijk MMZ van 2010-2011 met de competentielijst én de onderlinge vergelijkingen van VZ-IG en MMZ zijn gebruikt om de inhoud van beide aanvullingen uit kwalificatie 2 t.a.v. kwalificatie 1 te bepalen.

Schema 5: Aanvulling uit Medewerker Maatschappelijke Zorg

Kwalificatie 1: Verzorgende-IG	Kwalificatie 2: Medewerker Maatschappelijke Zorg
De volledige inhoud van de kwalificatie.	Aanvulling gericht op kleinschalig wonen in de ouderenzorg: <ul style="list-style-type: none"> • verdiepende kennis van begeleidingsmethodieken en communicatietechnieken en bijbehorende vaardigheden bezitten • continu streven naar een zo optimaal mogelijk gevoel van welzijn (lichamelijk en mentaal) bij de cliënt ook in (veranderde) situaties • organiseren en uitvoeren van ontwikkelingsgerichte activiteiten gericht op herstel of behoud met een individuele cliënt of gericht op ander (vaak socialer) gedrag of het stimuleren van de zelfredzaamheid bij een of meer cliënten • een huishouding in kleinschalige woonvormen organiseren (wel in VZ-IG in de gehandicaptenzorg en de geestelijke gezondheidszorg) • een evaluatieverslag over de geboden zorg en begeleiding schrijven

Schema 6: Aanvulling uit Verzorgende-IG

Kwalificatie 1: Medewerker maatschappelijke zorg	Kwalificatie 2: Verzorgende-IG
De volledige inhoud van de kwalificatie.	<p>Aanvulling gericht op kleinschalig wonen in de ouderenzorg:</p> <ul style="list-style-type: none"> • verdiepende kennis van ziektebeelden, stoornissen, beperkingen, functioneringsproblemen, medicijnen en effecten m.b.t. de doelgroepen • continu observeren en signaleren van veranderingen bij de cliënt en de gezondheidstoestand bewaken • bevindingen over de gezondheidstoestand van de cliënt rapporteren en zonodig vervolgstappen zetten • verpleegtechnische handelingen uitvoeren • (mede) een zorgplan of zorgleefplan opstellen • familie/naasten van de cliënt ondersteunen en het sociale netwerk bij de ondersteuning en het reilen en zeilen van de woonleefgroep betrekken • voorwaarden scheppen zodat de familie/naasten een betekenisvolle relatie kunnen blijven vervullen in het leven van de cliënt en met de cliënt plezierige activiteiten kunnen (blijven) doen • op eigen initiatief andere disciplines (incl. artsen) inschakelen • terminale zorg en ondersteuning verlenen • voorlichting over o.a. gezondheid en financieringsvraagstukken aan groepen geven

Conclusie:

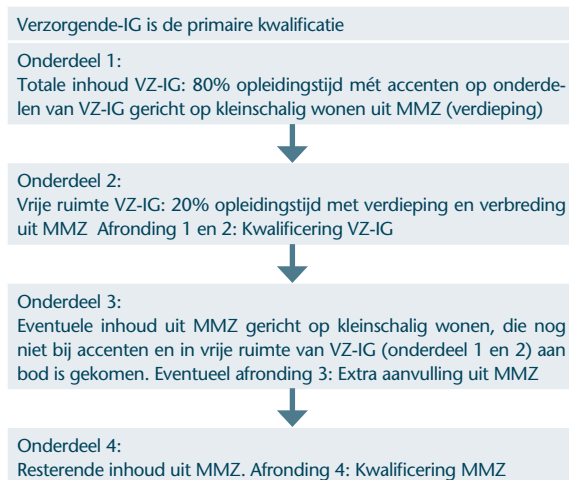
- Verzorgende-IG vertoont meer *overlap* met de Competentielijst medewerker kleinschalig wonen voor mensen met dementie dan Medewerker Maatschappelijke Zorg
- Als bij een combinatieopleiding wordt gestart met Medewerker Maatschappelijke Zorg is het aanvullende deel uit Verzorgende-IG omvangrijker dan het aanvul-

lende deel uit Medewerker Maatschappelijke Zorg uitgaande van Verzorgende-IG

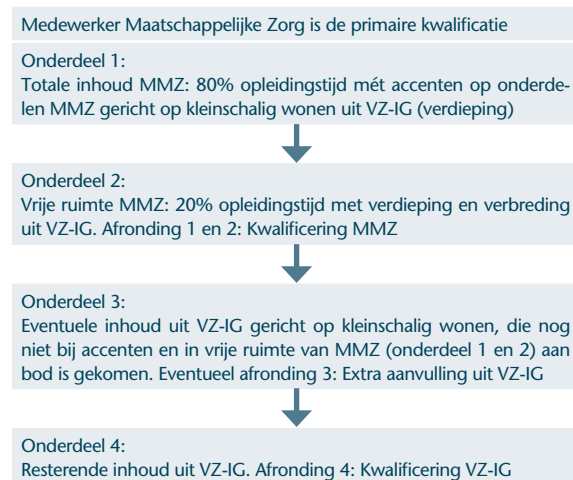
■ Vormgeven en kwalificeren van een combinatie-opleiding VZ-IG en MMZ

In de figuren 1 en 2 wordt duidelijk hoe een combinatie-opleiding van VZ-IG en MMZ er uit kan zien.

Figuur 1: Opleidingsprogramma startend met VZ-IG

Figuur 2: Opleidingsprogramma startend met MMZ

■ Tot slot

Naar verwachting zullen nieuwe ontwikkelingen in het werkveld elkaar snel blijven opvolgen. Als deze ontwikkelingen (nog) niet beschreven staan in een kwalificatie zullen de onderwijsinstellingen flexibel en verantwoord met de kwalificatiestructuur moeten omgaan om opleidingstrajecten op maat te maken. In dit artikel zijn de mogelijkheden van het vormgeven van een combinatie-opleiding voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg beschreven. Andere nieuwe ontwikkelingen in of wensen van het werkveld kunnen op een soortgelijke manier worden verwerkt in een opleidingsprogramma. Het lijkt erop dat de ontwikkeling van kleinschalig wonen in de ouderenzorg zich nog blijft uitbreiden naar andere branches en doelgroepen.

■ Bronnen

- Kwalificatiedossier Verzorgende-IG 2011-2012, www.calibris.nl
- Kwalificatiedossier Maatschappelijke Zorg 2011-2012, www.calibris.nl
- Onderwijstrajecten voor kleinschalig wonen in de ouderenzorg gebaseerd op de kwalificaties Verzorgende-IG (niveau 3) 2011-2012 en Medewerker Maatschappelijke Zorg (niveau 3) 2011-2012 met bijlage 1: Vergelijking tussen kwalificaties Verzorgende-IG (niveau 3) 2011-2012 en Medewerker Maatschappelijke Zorg (niveau 3) 2011-2012 en bijlage 2: Competentielijst medewerker kleinschalig wonen voor mensen met dementie (2010), www.calibris.nl bij Onderwijs-onderwijsdocumenten-servicedocumenten-zorg en welzijn.

* Over de auteurs

Sandra de Groot is Medewerker Ontwikkeling en Innovatie. Ze is werkzaam bij Calibris Kenniscentrum, voor het leren in de praktijk in zorg, welzijn en sport